

Література

1. Читанка з історії філософії. У 6 кн. / За ред. Г. І. Волинки. – К.: Довіра, 1993. – Кн. 6.: Зарубіжна філософія ХХ ст. – 239 с.
2. Шапошникова Е. Феномен постмодерна в контексте естетической и психической культурной динамики / Шапошникова Е. // Київське музикознавство. Зб. статей. – К.: Київське державне вище музичне училище ім. Р. М. Глієра. 2004. – Вип. 13: Культурологія та мистецтвознавство. – С. 45-52.
3. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы / С. Аверинцев. – М.: Coda, 1997. – 343с.
4. Драч І. С. Аспекти вияву композиторської індивідуальності у сучасній культурі. (На матеріалі творчості В.С. Губаренка): автореф. дис ... д-ра мистецтвознавства / І. С. Драч. – К.: Б.в., 2005. – 33 с.
5. Мамардашвили М. Техника понимания / М. Мамардашвили. Мой опыт нетипичен. – СПб.: Азбука, 2000. – С.183-198.
6. Ключевский В. Сочинения: в 8 т./ Ключевский В.О. – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1936. – Т. 6: Специальные курсы. – 1959. – 580 с.
7. Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский. – М.: Искусство, 1968. – 576 с.
8. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. Бахтин. – М.: Худ. лит., 1975. – 502 с.
9. Драч І. С. Аспекти вияву композиторської індивідуальності у сучасній культурі: (На матеріалі творчості В.С. Губаренка) : Автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства / І. С. Драч. – К.: Б.в., 2005. – 33 с.
10. Лотман Ю. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров: Статьи. Исследования. Заметки (1968-1972) / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство, 2000. –704 с.

References

1. Chytanka z istorii filosofii. U 6 kn. / Za red. H. I. Volynky. – K.: Dovira, 1993. – Kn. 6.: Zarubizhna filosofia XX st. – 239 s.
2. Shaposhnikova E. Fenomen postmoderna v kontekste esteticheskoi i psikhicheskoi kul'turnoi dinamiki / Shaposhnikova E. // Kyivske muzykoznavstvo. Zb. statei. – K.: Kyivske derzhavne vyshche muzychnе uchylshche im. R. M. Hliiera. 2004. – Vyp. 13: Kulturolohiia ta mystetstvoznаvstvo. – S. 45-52.
3. Averintsev S. Poetika rannevizantiiskoi literatury / S. Averintsev. – M.: Coda, 1997. – 343s.
4. Drach I. S. Aspekty vyjavu kompozytorskoj individualnosti u suchasnoi kulturi. (Na materialii tvorchosti V.S. Hubarenka): avtoref. dys ... d-ra mystetstvoznаvstva / I. S. Drach. – K.: B.v., 2005. – 33 s.
5. Mamardashvili M. Tekhnika ponimaniia / M. Mamardashvili. Moi opyt netipichen. – SPb.: Azbuka, 2000. – S.183-198.
6. Kliuchevskii V. Sochineniia: v 8 t. / Kliuchevskii V.O. – M.: Izd-vo sotsial'no-ekonomicheskoi literatury, 1936. – T. 6: Spetsial'nye kursy. – 1959. – 580 s.
7. Vygotskii L. Psikhologiiа iskusstva / L. Vygotskii. – M.: Iskusstvo, 1968. – 576 s.
8. Bakhtin M. Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniia raznykh let / M. Bakhtin. – M.: Khud. lit., 1975. – 502 s.
9. Drach I. S. Aspekty vyjavu kompozytorskoj individualnosti u suchasnoi kulturi: (Na materialii tvorchosti V.S. Hubarenka) : Avtoref. dys. ... d-ra mystetstvoznаvstva / I. S. Drach. – K.: B.v., 2005. – 33 s.
10. Lotman Iu. Semiosfera. Kul'tura i vzryv. Vnutri mysliaшchikh mirov: Stat'i. Issledovaniia. Zametki (1968-1972) / Iu. M. Lotman. – SPb.: Iskusstvo, 2000. –704 s.

УДК 069.8

Шман Світлана Юрїївна
кандидат культурології, доцент
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
головний спеціаліст відділу музейної справи
Міністерства культури України
e-mail: muzeum_mku@ukr.net

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ

Стаття присвячена аналізу сутності стандартів та необхідності розробки їх для музейної справи, а також висвітленню стану нормативно-правових засад управління музейною справою та визначенню змісту основних концептуальних положень музейних стандартів. Розглянуто музейну справу, її основні структурні складові, їх внутрішній взаємозв'язок та функціонування у суспільстві.

Ключові слова: стандарти, діяльність інститутів культури, сучасне мистецтво, художній твір, музеї.

Шман Светлана Юрьевна, кандидат культурологии, доцент Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств, главный специалист отдела музейного дела Министерства культуры Украины

Проблемы стандартизации деятельности музеев

Статья посвящена анализу современной социальной сущности стандартов и необходимости разработки их для музейного дела, а также исследованию состояния нормативно-правовых основ управления музейным де-

лом, определению содержания основных концептуальных положений музейных стандартов. Рассмотрено музейное дело, его основные структурные составляющие, их внутреннюю взаимосвязь и функционирование в обществе.

Ключевые слова: стандарты, деятельность институтов культуры, современное искусство, художественное произведение, музеи.

Shman Svitlana, PhD Cultural Studies, Associate Professor National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, Chief Specialist of the Museum Ministry of Culture

Problems of museums activities standardization

Current state of socio-economic, socio-political and cultural development of society characterized by the need of significant changes in the activities of all the institutions of culture, to clarify their position and role in society. In the context of the transformation processes taking place in the national culture, characteristic shifts have occurred in the work of the museum. Article is devoted analysis of social Modern Essence standards and Needs for Development museum affairs, osveschenye Status normative foundations pravovuh Control muzeynum delom, definitions CONTENT osnovnuh kontseptualnuh provisions muzeynuh standartov. Rassmotrenu museum actually, uh Main strukturmue sostavlyayuschy, s vnutrennyaya vzaymosvyaz and funktsyonyrovanye in society. In addition, a total tselju Standardization javljaetsja the protection of interests of consumers and the state in question qualities production processes and services.

Keywords: standards, contemporary art, work of art.

Сучасний стан соціально-економічного, громадсько-політичного та культурного розвитку суспільства зумовлює необхідність істотних змін у діяльності всіх традиційних закладів культури, уточнення їх місця та ролі в житті людини. В контексті трансформаційних процесів, що відбуваються у вітчизняній культурі, характерні зрушення сталися і в роботі музеїв. Крім того, управління музейною справою України потребує доопрацювання або часткової модернізації з метою приведення у відповідність до сучасних потреб українського суспільства та європейських правових норм. Отже, дослідження питань стандартизації є актуальним науковим завданням.

Стандартизація є діяльністю, що забезпечує раціональне використання національних ресурсів, їх відповідність функціональним призначенням. Відповідно до існуючих міжнародних нормативно-правових документів Міжнародної організації зі стандартизації та Міжнародної електротехнічної комісії, стандартизація – це діяльність, спрямована на досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній галузі шляхом встановлення положень для загального і багаторазового використання щодо реально існуючих або потенційних завдань (ISO/IEC 2:2004). Це ж визначення було зафіксовано в міждержавному стандарті ГОСТ 1.1-2002 "Міждержавна система стандартизації".

Завдання стандартизації спрямовані на створення умов для досягнення: економії всіх видів ресурсів, безпеки продукції, робіт і послуг для довкілля, життя, здоров'я і майна, відповідно до рівня розвитку науки, техніки і технології тощо. Питання дослідження стандартизації цікавить нас у двох аспектах: по-перше, як напрямок діяльності спрямований на встановлення якості предметів та, по-друге, як процедура спрямована на отримання інформації щодо оцінки послуг.

В історичному аспекті розвитку уявлення про стандартизацію та метрологію на території України представлені у статтях таких дослідників: Саранчі Г. А. "Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю", Храмова-Баранова О. Л. "Становлення метрологічних уявлень у Київській Русі" та "Метрологія і стандартизація як основа розвитку технічної культури на теренах України в давнину".

Музеезнавчий аспект питання діяльності музеїв всебічно висвітлений у зарубіжній (М. А. Аріарський, Г. П. Бутіков, К. М. Газалова, М. Б. Гнедовський, А. К. Грегорова, Ю. В. Зинов'єва, А. М. Разгон) та вітчизняній (Ю. М. Ключко, Г. Г. Мезенцева, Ю. А. Омельченко, О. І. Січкарук, Є. І. Чмихало) літературі.

У межах нашого дослідження на особливу увагу заслуговує питання організації вільного часу людей і змістовного наповнення дозвілля в умовах музейного середовища. Більшість досліджень діяльності музеїв, проведені в Україні за останнє десятиліття (Л. І. Баско, Л. О. Гайда, С. В. Івлєва, Н. І. Капустіна, О. О. Мащенко, Т. Г. Митрофанова, І. А. Піддубний, Д. М. Томюк, Н. Г. Чередник, О. П. Юрчук), присвячені питанням аналізу досвіду роботи з відвідувачами цих закладів.

У сучасних працях можна знайти відомості стосовно виникнення стандартів та використання результатів досліджень на практиці, але ці матеріали не дають повного уявлення про концепцію формування впливу стандартизації на розвиток культури. На сьогоднішній день бракує аналітичних розвідок щодо обґрунтування необхідності розроблення стандартів музеїв. Цей факт, а також соціальні й культурні трансформації останніх років відкривають новий етап у розвитку та функціонуванні українських музеїв та визначають актуальність даного дослідження.

Мета статті – аналіз сучасної ситуації із систематизацією та конкретизацією функцій державного управління музейною справою. Завдання статті – висвітлення стану нормативно-правових засад управління музейною справою та визначення змісту основних концептуальних положень музейних стандартів.

Дослідження здійснене на основі довідкової, публіцистичної та наукової літератури, присвяченої функціонуванню закладів культури.

Музейна галузь – це складова культурної сфери, в якій функціонують музейні предмети, які визнані суспільством особливо цінними, потребують збереження, охорони й передачі майбутнім поколінням як культурно-історичний досвід. На її основі створені різнопрофільні музеї. Кодекс музейної етики Міжнародної ради музеїв (ІКОМ) містить стандарти для визначення якісного рівня роботи музеїв,

методи дослідження аудиторії, які було б доцільно адаптувати до потреб вітчизняної музейної практики. Отже, цілеспрямована розробка стандартів музейної справи може відіграти важливу роль у створенні належних умов для реалізації модернізації згаданої галузі культури та вдосконалення засобів державного управління музейною справою України.

Держава є найвищою формою організації суспільства, яка зацікавлена у збереженні музейних предметів за допомогою відповідних організаційно-правових правил та повинна забезпечувати інтеграцію музеїв до єдиного світового культурного простору. Тобто держава встановлює і закріплює певні правові норми, визначає легітимність відповідних закладів у формуванні та реалізації державної культурної політики. Відповідно до вищезазначеного музейний стандарт повинен відобразити в першу чергу базові функції музею, а саме: виявлення, вивчення і зберігання музейних предметів та музейних колекцій; здійснення науково-дослідної та культурно-освітньої роботи для популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою; публічне представлення музейних предметів та музейних колекцій.

У зв'язку з вищезазначеним необхідно розглянути умови надання послуг населенню та забезпечення доступу до музейних предметів та музейних колекцій; ресурсну, нормативну, фондову, матеріально-технічну бази музею; фінансові та кадрові ресурси, організаційно-методичне забезпечення діяльності музею, місцеве співтовариство тощо.

Цікаво відзначити, що на сьогодні згідно із статтями 6 та 7 Закону України "Про музеї та музейну справу" передбачено, що музеї можуть засновуватися на будь-яких формах власності, передбачених законами. Засновниками музеїв можуть бути відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи. Класифікація за формою власності (державні та комунальні) потребує аргументації, чому саме одні музеї державні, а інші комунальні. Наприклад, 15 музеїв, які належать до сфери управління Міністерства культури України, були засновані як державні заклади сфери управління Мінкультури або передані Міністерству у державну власність на виконання відповідних розпорядчих документів.

Можна сказати, що класифікація за формою власності (державні та комунальні) не дозволяє чітко прослідкувати логіку віднесення музеїв до однієї з груп. Таку нечіткість можна вважати шкідливою. В результаті не тільки держава (управлінські структури), а й суспільство сприймає музей як установу, що зобов'язана надавати "споживчі послуги" поряд з супермаркетами, галереями, освітніми установами, розважальними і туристичними комплексами. Ймовірно, таких невідповідностей можна було б уникнути при введенні стандартів для музеїв.

Поділ музеїв за формою власності та нові економічні умови поставили їх в складні умови пошуку свого місця в ринковій економіці. Одночасно наприкінці 90-х років XX ст. з'явилися дослідження, в яких автори намагаються дати визначення місці музею в нових умовах розвитку держави. Однак, скільки б не писали про це, пошуки нових цілей та завдань для вищезазначених установ, пов'язаних зі збереженням, вивченням та трансляцією минулого, не були визначені. Взагалі всі дослідження зводилися виключно до формування позитивного іміджу у населення.

Крім того, за своїм профілем музеї поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві тощо.

Відповідно до додатку 8 до наказу Міністерства культури і туризму України від 18.10.2005 № 745 діє поділ закладів культури на відповідні групи. Для музеїв, закладів музейного типу, виставок, панорам це поділ на: національні, I, II, III та IV групи, що відповідають кількості відвідувачів на рік та кількості експонатів основного фонду.

Отже, на сьогодні в Україні існує система музейних закладів, яку умовно можна розділити на три рівні. До першої групи належать державної форми власності, тобто 15 музеїв сфери управління Міністерства культури України. Наступна група складається із музейних закладів, що належать до комунальної форми власності, музеїв, які підпорядковані місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування – на сьогодні це 593 музеї. До третьої групи належать музеї, створені на громадських засадах, або ті, які належать до приватної форми власності.

Але, незважаючи на таку систему музеїв, є суттєві недоліки, які полягають у відсутності необхідних нормативів, які забезпечили б аргументацію щодо функціональних обов'язків державного управління музейною справою.

На сьогоднішні установчими документами музеїв є Статут, локальними документами є: колективний договір, штатний розклад, структура музею, положення про структурні підрозділи, правила внутрішнього трудового розпорядку, посадові інструкції тощо. Таким чином, запропоновані введення стандартів музеїв, сформульованих за допомогою музеєзнавчої теорії повинні суттєво вплинути на визначення конкретних цілей і завдань музейних установ.

У справі реалізації введення стандартів музеїв вкрай важливим є узагальнення всіх існуючих напрацювань у музейній галузі та розробка критеріїв якості музейних колекцій. Цінним, на нашу думку, є досвід, здобутий музеями Західної Європи та США.

У різні періоди розвитку суспільства існувало кілька підходів до визначення понять "стандарт" та "якість". Поняття "якість" вживається у загальному сенсі для позначення технічних, майнових та інтелектуальних можливостей закладу. Поняття "стандарт" вживається щодо очікуваних і дійсних рівнів результатів роботи закладу. Очікувані рівні потрібно закласти у вимогах, концепції розвитку закладу, методах спілкування з аудиторією. Процес досягнення високої якості й високого рівня стандартів музеїв – система, яка може складатися з певних підсистем, наприклад: забезпечення, процес, результат. Кожна з підсистем містить компоненти, які взаємодіють між собою в підсистемі й на рівні системи на різних стадіях процесу отримання музейних послуг. Наприклад, процес забезпечення залежить від кваліфікації музейних працівників, наявності і якості приміщень, фондкових колекцій, відповідних музейних засобів комунікації, тощо. Водночас у процесуальній підсистемі пропонується програма розвитку установи, вживаються заходи для забезпечення її виконання, оцінюються досягнуті результати. Наслідком такої діяльності музейного колективу стає аналіз отриманих результатів.

Історично склалося, що в різні періоди розвитку суспільства при визначенні вимог до музеїв перевагу мав просвітницький напрям діяльності. Так, на початку ХХ ст. музей будує свою роботу відповідно до потреб ідеології. Через вплив ідей соціальної рівності музейні заклади відмовилися від експонування багатьох традиційних здобутків суспільства, запропонованих гуманістами. Це тривало до кінця 90-х років. Згідно з ідеями самостійності та незалежності українського суспільства перевага віддається розвитку загальних інтелектуальних навичок, ознайомленню відвідувачів з кращими культурними традиціями українського народу та народів світу. Експозиції музеїв продовжують будуватись за хронологічним та меморіально-хронологічним принципами через такі академічні дисципліни, як література, історія, географія, філософія, мистецтвознавство тощо.

Варто зазначити, що сьогодні особлива увага зосереджується на інтелектуальному розвитку людини, насамперед тримати в полі зору її особистість, а не потреби економіки або соціальні реформи.

Наступний компонент – система якості музейних колекцій, що є конкретною системою. При підготовці такої системи важливо враховувати профільність музею, тематичну спрямованість його експозиційних залів, потенційний склад аудиторії тощо.

На даному етапі розвитку музеїв в Україні процеси стандартизації та концептуалізації музейної діяльності можуть здійснюватись незалежно один від одного. Стандартизація не вимагає оцінок професійного співтовариства, вона розробляється з метою регламентації управління і контролю органами влади за установами культури, які їх фінансують. Тому основна частина цих документів повинна містити нормативні документи з оснащення інвентарем і технічними засобами, витрат на господарські товари, витрат на поточний і капітальний ремонт будівлі музею, рекомендації щодо визначення штатної чисельності працівників, забезпечення підписними виданнями та поповнення бібліотечних фондів. Тобто даний нормативний документ повинен формувати позитивний імідж музею, акцентувати увагу на інформаційному, архітектурному, фондovому аспектах. Але водночас у документ необхідно вкласти "Концепцію (створення або) розвитку музею".

Практика радянської державної системи показала, що під назвою "Концепція розвитку музею" більшість музеїв реального документа не мали, оскільки їх діяльність визначалася міністерськими нормативними документами.

Для того, щоб відповісти на питання: чи можливо сьогодні знайти той оптимальний шлях розвитку, який допоможе уникнути крайнощів і органічно поєднувати кращі традиції класичного музею з сучасними інноваційними процесами, необхідно провести попередній аналіз результатів концептуалізації музейної діяльності. За останні п'ять років кількість опублікованих в пресі або інтернеті "Концепцій розвитку музеїв" виросло на порядок, що свідчить про своєрідний "концептуальний бум" в музейному середовищі. Концептуальний підхід передбачає існування або формування процесу переходу від конкретного об'єкта до абстрактного або від абстрактного об'єкта нижчого рівня до абстрактного об'єкта вищого рівня. Якщо з позицій філософської рефлексії концептуалізація розглядається як процедура введення онтологічних уявлень в накопичений масив емпіричних даних; первинна теоретична форма, що забезпечує теоретичну організацію матеріалу, то з точки зору економіки концептуалізація визначається як визначення понять, відносин і механізмів управління, необхідних для опису процесів вирішення завдань в обраній предметній області. Концепція проекту – це головний задум майбутнього проекту, його "принцип". Вона відображає стратегію розвитку установи і будується на базі сформульованих відповідних місій, цілей і завдань. Завдання концепції – формулювання ідеї, яка буде основою технічного завдання, а потім і в самого проекту.

Аналіз концепцій розвитку музеїв дозволяє зробити деякі висновки. Більшість таких документів носять проектний характер, тому не включають в себе повний комплект необхідних аналітичних матеріалів, обмежуючись перерахуванням цілей, завдань, структури музею, описом його матеріально-технічної бази, видами діяльності, перерахуванням основних заходів, кадрової та маркетингової політики.

Сьогодні музеї можна розділити на три групи. Перша група – музеї, що дотримуються традиційного визначення своїх цілей служити провідником у світ вітчизняної історії та культури, сприяти процесу формування у громадян історичного світогляду в його моральному і політичному аспектах, сприяти підвищенню культурної самосвідомості народу, дбати про збереження пам'яті про славі традиції минулого і передачі історичного досвіду народу сучасним поколінням, стати великим центром патріотичного виховання молоді.

Друга група музеїв прагне "йти в ногу з часом" і бачить музей як унікальне суспільне утворення, покликане служити місцем зустрічі і продуктивної міжкультурної взаємодії, інформаційного та ціннісного обміну між представниками різних соціальних спільнот, етносів, поколінь, професій, вікових, територіальних та інших субкультур. Узагальнює тенденцію розуміння модернізації місії музею визначення мети сучасного музею, як сучасного культурно-освітнього і дозвільного центру, що відповідає стандартам сучасного дизайну та інформаційних технологій, головний принцип роботи якого – орієнтація на відвідувача і його запити. У третю групу музеїв можуть входити ті музеї, які у створенні Концепції розвитку свідомо уникають визначення своєї місії, обмежуючись тільки формулюванням мети і завдань.

Також треба зазначити, що у сучасній науковій літературі відчувається брак досліджень присвячених як аналізу окремих концепцій, так і регіональних особливостей форм розвитку музеїв. Теоретичний вакуум проявляється в неготовності музеїв сформулювати концепцію свого розвитку в нових умовах. Найчастіше проекти страждають такими недоліками, як фрагментарність і стислість. Як правило, вони розробляються всередині музею музейними працівниками, для яких багато проблем та недоліків музею не видно "зсередини".

Спроба стандартизації музейної діяльності не може бути прийнята без обговорення і наукового аналізу в професійному співтоваристві. Загальною метою стандартизації є захист інтересів споживачів і держави з питань якості продукції, процесів і послуг. Тому на початковому етапі потрібно законодавчо закріпити поняття музейної послуги.

Отже, в статті розглянуто і висвітлено значення стандартизації як одного з інструментів, спрямованих на визначення перспектив подальшого розвитку закладів культури на теренах України. Здійснено аналіз літературних джерел, в яких підтверджується значення стандартизації в контексті суспільно-політичних та соціально-економічних умов, що здатні активізувати процеси реформування існуючих напрямків діяльності у галузі культури.

Відтак, українські стандарти музеїв безпосередньо залежать від профілю музейного закладу. Сам документ може містити два головних компоненти: загальну (технічну) та варіативну (концепцію розвитку закладу) частини. Зміст варіативної частини не має обмежень. Тож є можливість враховувати особливості відповідного музейного закладу, який на сьогодні є складним організмом, що функціонує як система взаємодії і взаємозумовленості різних сфер. Якісна та ефективна робота музею залежить від успішного розвитку всіх напрямів діяльності музею, що мають на меті популяризацію української культури.

Література

1. Андрущенко Т. Сучасний музей. Який він? / Т. Андрущенко // Образотворче мистецтво. – 2000. – № 3–4. – С. 23.
2. Баско Л. Науково-освітня робота: пошук і перспектива / Л. Баско // Музей на межі тисячоліть: минуле, сьогодні, перспективи. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 149–151.
3. Гайда Л.А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі // Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи: /Гайда Л.А. //Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21-22 жовтня 2010р.). – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. – С.243-249.
4. Капустина Н. И. Психолого-соціологічне дослідження ефективності музейних програм и заняття для школьників / Капустина Н. И., Гайда Л. А. // Музей і майбутнє: Доповіді та повідомлення наукової конференції до Міжнародного дня музеїв, травень 1997 р. – Дніпропетровськ, 1998. – 106 с.
5. Караманов О.В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні / О.В. Караманов // Матеріали науково-практичної конференції "Музейна педагогіка – проблеми, сьогодні, перспективи" (Київ, 24-25 вересня 2013 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К.: НКПІКЗ, 2013. – С. 35–37.
6. Саранча Г. А. Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю / Г. А. Саранча // Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 672 с.
7. Храмова-Баранова О. Л. Становлення метрологічних уявлень у Київській Русі / О. Л. Храмова-Баранова // Праці наукового товариства ім. Шевченка: Науковий журнал. Т.13. – Львів, 2004. – С.17-24.

References

1. Andrushchenko T. Suchasnyi muzei. Yakiy vin? / T. Andrushchenko // Obrazotvorche mystetstvo. – 2000. – № 3–4. – S. 23.
2. Basko L. Naukovo-osvitnia robota: poshuk i perspektyva / L. Basko // Muzei na mezhi tysiacholit: mynule, sohodennia, perspektyvy. – Dnipropetrovsk, 1999. – S. 149–151.
3. Haida L.A. Muzeina pedahohika: poshuk optymalnoi modeli // Metodolohichni zasady istorychnoi osvity v konteksti profilizatsii starshoi shkoly: materialy vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii (Kirovohrad, 21-22 zhovtnia 2010r.). – Kirovohrad: Vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho, 2012. – S.243-249.
4. Kapustina N. I., Gaida L. A. Psikhologo-sotsiologicheskii issledovaniia effektivnosti muzeinykh programm i zaniatii dlia shkol'nikov // Muzei i maibutnie: Dopovidi ta povidomlennia naukovoi konferentsii do Mizhnarodnoho dnia muzeiv, traven 1997 r. – Dnipropetrovsk, 1998. – 106 s.
5. Karamanov O.V. Suchasni tendentsii rozvytku muzeinoi pedahohiky v Ukraini / O.V. Karamanov // Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii "Muzeina pedahohika – problemy, sohodennia, perspektyvy" (Kyiv, 24-25 veresnia 2013 r.) / Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk. – K.: NKPIKZ, 2013. – S. 35–37.
6. Sarancha H. A. Metrolohiia, standartyzatsiia, vidpovidnist, akredytsiia ta upravlinnia yakisti / H .A. Sarancha // Pidruchnyk. – K.: Tsentri navchalnoi literatury, 2006. – 672 s.
7. Khramova-Baranova O.L. Stanovlennia metrolohichnykh uavlenn u Kyivskii Rusi O. L. Khramova-Baranova // Pratsi naukovoho tovarystva im. Shevchenka: Naukovyi zhurnal. T.13. – Lviv, 2004. – S.17-24.